УДК 81’33:61
DOI https://doi.org/10.32782/2522-4077-2026-218-8

# ТЕРМІНИ З НУТРИЦІОЛОГІЇ ЯК СКЛАДНИКИ БІОМЕДИЧНОГО ДИСКУРСУ

# NUTRITION TERMINOLOGY AS COMPONENTS OF BIOMEDICAL DISCOURSE

**Єщенко Т. А.,**
***orcid.org/0000-0002-3624-5072***
*докторка філологічних наук, професорка,*
*професорка кафедри українознавства та філософії*
*Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького*

Відобразити новітні досягнення медичної науки та репрезентувати специфіку мовної картини світу лікаря-нутриціолога покликана увідповіднена термінологія як динамічна система спеціальних найменувань. Мета статті – здійснити опис термінів з нутриціології як важливого інструмента фахового мислення та фахової комунікації, складника мовної картини світу лікаря, з’ясувати їхню роль у концептуалізації біомедичних знань про здорове харчування. Окреслена мета передбачає виконання таких завдань: увиразнити місце термінів з нутриціології з-поміж іншої спеціальної лексики галузі охорони здоров’я; схарактеризувати основні типи аналізованих термінів; простежити шляхи поповнення терміносистеми з нутриціології у сучасній українській мові; з’ясувати роль спеціальної лексики у формуванні способу мислення й вербалізації картини світу лікаря-нутриціолога. Джерельною базою розвідки слугують сучасні українськомовні наукові праці з нутриціології, медичної термінології, когнітивної лінгвістики (концептуальна метафора), а також фахові медичні словники. Об’єктом дослідження є терміносистема сучасної нутриціології. Предмет дослідження – структурно-семантичні, тематичні та когнітивні особливості термінів нутриціології як засобів репрезентації мовної картини світу лікаря. Результати наукового пошуку засвідчили, що терміносистема з нутриціології сформувалася на помежів’ї медицини, біохімії, фізіології, дієтології, гастроентерології, ендокринології, генетики та громадського здоров’я. Встановлено, що терміни нутриціології впорядковують фахові знання лікаря та уможливлюють категоризацію клінічних явищ, а також виконують сигніфікативну роль. Наголошено, що мовна картина світу лікаря репрезентує сукупність спеціальних знань, систему професійних цінностей, орієнтованих на індивідуальний підхід до пацієнта та пропедевтичну спрямованість сучасної медичної практики в Україні. Терміни нутриціології є вербальними маркерами цієї системи знань, увідповіднюють сучасні тенденції розвитку медичної науки й суспільного запиту на здоровий спосіб життя. Здійснено аналіз основних тематичних груп термінів, з-поміж яких назви поживних речовин, біологічно активних сполук, метаболічних процесів, харчових моделей, функційних продуктів, патологічних станів, пов’язаних із харчуванням, і методів оцінювання нутритивного статусу. З’ясовано, що істотний вплив на розвиток сучасної української термінології нутриціології має англомовний науковий дискурс. Це актуалізує потребу в уніфікації українських відповідників та впорядкування галузевої терміносистеми на національній основі. Висновки. Терміни з нутриціології увідповіднюють сучасні наукові знання про взаємозв’язок харчування, обміну речовин і здоров’я, формують фахове мислення та забезпечують дієве професійне спілкування, а також є важливими вербальними репрезентантами мовної картини світу лікаря. Перспективними є комплексний аналіз української терміносистеми нутриціології, дослідження процесів її стандартизації та особливостей функціювання в сучасному українськомовному медичному дискурсі.

**Ключові слова:** нутриціологія, термін, медична термінологія, мовна картина світу, професійна мовна картина світу, лікар, медичний дискурс, лінгвокогнітивний підхід, терміносистема, фахова комунікація.

Unified terminology, functioning as a dynamic system of specialized terms, serves to reflect the latest advances in medical science and to represent the specific linguistic worldview of the physician nutritionist. The aim of this article

© Єщенко Т. А., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

is to examine nutrition terminology as an essential instrument of professional thinking and communication, as well as a component of the physician nutritionist's linguistic worldview, and to determine its role in the conceptualization of biomedical knowledge related to healthy nutrition. To achieve this aim, the following objectives were pursued: to define the place of nutrition terminology among other types of specialized healthcare vocabulary; to characterize the main types of nutrition terms; to trace the development and enrichment of the nutrition terminology system in contemporary Ukrainian; and to clarify the role of specialized terminology in shaping the professional mindset and verbalizing the physician nutritionist's linguistic worldview. The source base of the study comprises contemporary Ukrainian-language scholarly publications on nutrition, medical terminology, and cognitive linguistics (particularly conceptual metaphor theory), as well as specialized medical dictionaries. The object of the study is the terminology system of contemporary nutrition. The subject of the study is the structural, semantic, thematic, and cognitive characteristics of nutrition terms as linguistic means of representing the physician nutritionist's linguistic worldview. The results of the study demonstrated that the terminology system of nutrition has evolved at the intersection of medicine, biochemistry, physiology, dietetics, gastroenterology, endocrinology, genetics, and public health. It was established that nutrition terms organize the physician nutritionist's professional knowledge, facilitate the categorization of clinical phenomena, and perform a significative function. The study emphasizes that the physician's linguistic worldview represents not only a body of specialized knowledge but also a system of professional values oriented toward evidence-based medicine, a personalized approach to patient care, and the preventive orientation of medical practice. Nutrition science terms function as verbal markers of this knowledge system, reflecting current trends in medical science and the growing social demand for a healthy lifestyle. The principal thematic groups of terms have been analyzed, including the names of nutrients, biologically active compounds, metabolic processes, dietary patterns, functional foods, nutrition-related pathological conditions, and methods of nutritional status assessment. The study also demonstrates that the development of contemporary Ukrainian nutrition science terminology is significantly influenced by English-language scientific discourse, highlighting the need to standardize Ukrainian equivalents and systematize the branch-specific terminology. Conclusions. Nutrition science terms constitute important verbal representations of the physician's linguistic worldview, as they reflect contemporary scientific knowledge about the interrelationship between nutrition, metabolism, and health, shape professional thinking, and ensure effective professional communication. Further research should focus on a comprehensive linguocognitive analysis of the Ukrainian terminology of nutrition science, the processes of its standardization, and the peculiarities of its functioning in contemporary medical discourse.

**Key words:** nutrition science, term, medical terminology, linguistic worldview, professional linguistic worldview, physician, medical discourse, linguocognitive approach, terminology system, professional communication.

**Постановка проблеми.** Підосновою утвердження нових біомедичних напрямків, увідповіднених питанням здорового способу життя, раціонального харчування стала зміна у суспільстві картини цінностей, в якій належне місце посіла проблема запобігання хворобам, а не їхнє лікування як наслідок недбалого ставлення до здоров'я, неправильного, незбалансованого, недостатнього або надмірного харчування (викликає ожиріння, цукровий діабет та анемію) [пор.: 1; 2; 3]. Тому у сучасній медичній науці та практиці нутриціологія посідає дедалі важливіше місце. Можемо мовити про те, що біомедичний дискурс усутнив нову сигніфікативну лексику на позначення понять нутриціології, біохімії, дієтології, а також генетики та превентивної медицини, а це, своєю чергою, стало засадою до мовної концептуалізації світу лікаря. Наразі функційна роль термінів з нутриціології виконує значущу роль у вербалізації й лексичному оприявненні мовної картину світу лікаря і не обмежена роллю бути засобом у фаховому спілкуванні чи лише накопичувати наукові знання про харчування, здоров'я та функціювання організму людини.

Проблема студіювання медичних термінів у лінгвістиці не нова. Взоруємо на наукові розвідки О. Білки [4], В. Білоус [5], А. Даньків [7], Т. Єщенко [9; 10]. Обшир порушеної проблематики вказує на те, що попри зрослу увагу до медичних термінів загалом, в українському мовознавстві залишається поза увагою терміносистема галузі охорони здоров'я, яка активно розвинулася у XX столітті, – нутриціологія, а також опис того, як формується спосіб мислення медичного фахівця вказаної галузі.

Тож, актуальність цієї статті спричинена потребою різнорідного студіювання спеціальної лексики сучасної української мови галузі нутриціології; опису когнітивних механізмів під час вербалізації інформації про здорове харчування як фрагмента мовної картини світу лікаря-нутриціолога.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій** засвідчив, що здебільшого мовознавці студіюють структуру, семантику, словотворення функціювання у біомедичному дискурсі медичної термінології загалом. Ці розвідки якоюсь мірою стосуються і нутриціологічних термінів також. Так, специфіці багатокомпонентних і бінарних термінів як продуктивних моделей вторинної номінації в біологічній термінології присвячені наукові статті кандидатки філологічних наук, доцентки з Полтави Олени Білки [4; 8]. Володимир Білоус, представник Житомирської лінгвістичної школи, здійснив аналіз функціювання медичних термінів у науковому тексті та визначив їхню роль у фаховому спілкуванні [5]. Особливості словотворення медичної термінології, насамперед використання греко-латинських терміноелементів та інтернаціоналізмів, досліджує А. Даньків [7]. Когнітивні механізми формування медичних термінів, роль концептуальної метафори у категоризації фахових знань і функціювання спеціальної лексики в медичному дискурсі висвітлено у працях Т. Єщенко, Н. Овчаренко та О. Хорошун [2; 9; 10; 11].

Більшу кількість розвідок присвячено медико-біологічним питанням нутриціології. Зокрема обшир досліджень охоплюють наукові статті про роль харчування у профілактиці захворювань, фізичній реабілітації та відновленні різнорідних функцій організму [1; 2; 3; 12]. Натомість мовний вимір проблеми залишається поза увагою лінгвістів. Це не викликає подиву. Підосновою цього є те, що це, по перше, порівняно нова наука, а по друге, осягнення терміносистеми нутриціології складне завдання через її межовість з іншими галузями охорони здоров'я, пов'язаними з проблемами здорового харчування. Нині у закладах вищої освіти України активно започатковують нову спеціальність з нутриціології, упроваджують увідповіднену освітню програму, а терміносистема цієї галузі і досі не стала предметом спеціального лінгвістичного дослідження.

**Мета статті** – описати терміни з нутриціології як складників біомедичного дискурсу та вербальних маркерів мовної картини світу лікаря-нутриціолога; типологізувати їх за семантичними, структурно-граматичними, етимологічними ознаками й узасаднити когнітивні та функційні особливості з метою формування фахової медичної комунікації та концептуалізації знань про здоров'я та харчування людини.

**Виклад основного матеріалу.** У науковій літературі поняття «нутриціологія» дослідники визначають по різному. Завідувачка кафедри фізичної реабілітації і здоров'я Національного фармацевтичного університету доцентка Ганна Таможанська у розвідці «Фізична реабілітація та нутриціологія: інтегрований підхід до відновлення функцій систем організму» запропонувала таку дефініцію: «Нутриціологія – це наука про харчування та його вплив на організм, яка розробляє індивідуальні плани харчування для підтримки здоров'я, відновлення після захворювань або покращення фізичних показників» [3, с. 175]. Професор Володимир Гнатушко мовить про нутриціологію як сучасну міждисциплінарну науку, що вивчає поживні речовини, їхній вплив на організм людини, процеси засвоєння їжі, а також роль харчування у збереженні здоров'я та профілактиці захворювань [1, с. 162]. І ми погоджуємося цілком із висловленою думкою.

Аналіз джерельної бази [1; 2; 3; 12] засвідчив, що питому кількість лексичних одиниць аналізованої терміносистеми складають терміни, утворені на основі латинської та давньогрецької мов. Наприклад: *катаболізм, імуномодуляція, антиоксидант, детоксикація, пробіотик, еубіотик, метаболізм,* та ін. На міжнародний характер формування медичних термінів також вказує представник Ужгородської лінгвістичної школи Андрій Даньків. Дослідник наголошує: «Мова медицини – це складна терміносистема, яка ґрунтується на взаємозв'язках різних мов, процесах мислення та реаліях довкілля. Медичну термінологію, як і мову в цілому, варто сприймати в діалектичному ключі у своїй цілісності та перманентному розвитку. Словотворення медичних термінів є складним процесом взаємозв'язків та специфіки міжмовних стосунків» [7, с. 100]. Етимологічна історія терміна «нутриціологія» містить латинське *nutritio* («харчування», «живлення») і грецьке *logos* («наука», «вчення») коріння. Таке походження є типовим для медичної та біологічної термінології. Ці одиниці укорінилися в українську мову переважно через англійську з латинської та грецької мов і є інтернаціональними термінами, які використ-

товують у більшості мов світу. Варто зауважити, що процес англіїзації нині охопив усі сфери життя й не оминув нутриціологічну терміносистему. Чималу кількість одиниць містять калькові термінологічні словосполучення з англійської мови, пор.: *функційні продукти* (*functional foods*), *персоналізоване харчування* (*personalized nutrition*), *харчова щільність* (*nutrient density*), *глікемічне навантаження* (*glycemic load*) та ін.

Суцільне обстеження термінів з нутриціології на основі лексикографічної розвідки українського вченого-біохіміка професора Леоніда Капрельянца з Одеси «Нутриціологія. Термінологічний словник основних понять і визначень» [2] уможливило висновувати: попри те, що в розглядуваній терміносистемі чимало запозичень, її основу все ж складають питомо українські терміни, такі як: *харчування, їжа, поживні речовини, харчова цінність, харчові волокна, добова норма, енергетична цінність, обмін речовин, надмірна маса тіла, нестача поживних речовин.* І це не випадково, адже об'єктом дослідження у нутриціології є їжа, харчування. В Україні, як представниці аграрної культури, кулінарна і сільськогосподарська лексика формувалася тисячоліттями. І сьогодні, коли відбувається процес повернення до рідних первнів, до національного способу мислення й омовлення світу в усіх сферах (у фаховій мові нутриціолога також), замість іноземних слів часто науковці і фахівці з нутриціології вживають зрозумілі питомі відповідники: «харчування» (замість *нутриція*), «поживні речовини» (замість *нутрієнти*), «обмін речовин» (замість *метаболізм*), «складники» (замість *інгредієнти*), «жироспалювання» або «зменшення жирової маси» (замість *ліполіз*), «харчовий (*харчова поведінка*, *харчові волокна*)» (замість *аліментарний*), «енергетична цінність» (замість *калорійність*). Процеси описують лексикою українського походження: «травлення», «засвоєння», «всмоктування», «насичення».

Описувана пуристична тенденція, а також дерусифікація української фахової мови суголосна з нашими поглядами й переконаннями.

У подальших міркуваннях про етимологію термінів з нутриціології, цікаво, на наш погляд, порівняти, як уживають вказану спеціальну лексику в інших мовах. Проілюструємо мовними прикладами з угорської мови, де фахівці з нутриціології вдаються до вживання утрадиційнених угорських фахових слів, пор.: «метаболізм» – *anyagcsere* (дослівно: «обмін речовин»), «клітковина» – *élelmi rostok* (дослівно: *élelmi* (харчові) + *rostok* (волокна)), «вуглеводи» – *szénhidrátok (szén* (вугілля) + *hidrát* (гідрат), «харчова добавка» – *étrend-kiegészítő* (дослівно: *étrend* (дієта/режим) + *kiegészítő* (додаток)), «жири» – *zsírok.*

Як бачимо, в угорській мові простежується тенденція пуризму - перекладу міжнародних коренів питомими словами. Цю ж думку утверджуємо й ми як засадничу для формування терміносистеми з нутриціології у сучасній українській літературній мові, біомедичному дискурсі загалом.

Від етимологічного розгляду аналізованих термінів перейдемо до їхньої типології. Терміни нутриціології утворюють ієрархізовану систему. За критерій братимемо їхню лексико-тематичну належність та структурно-семантичну особливість.

Найпродуктивнішими є терміни, що називають ***поняття макронутрієнтів*** (*білки, жири, вуглеводи*) та ***мікронутрієнтів*** (*вітаміни, мінерали*). Ця класифікаційна група увідповіднена фундаментальній когнітивній схемі протилежностей у свідомості мовця лікаря «кількість / функція». Почнімо свій опис термінів вказаного підкасту з лексико-тематичної групи слів, що називають речовини (*харчові компоненти* або *нутрієнти*), які людина отримує з продуктів. Далі мовимо про назви складників їжі. Це і незамінні речовини, які не синтезуються організмом і мають надходити з їжею (деякі *амінокислоти* та *омега-3, альфа-ліпоєва кислота, поліфеноли зеленого чаю, ізофлавоноїди сої, антоціаніни*), це і чужорідні для живого організму хімічні речовини (*пестициди, важкі метали*), це і біологічно активні добавки, що застосовуються для корекції хімічного складу раціону (*нутріцевтики*), це і добавки для профілактики, підтримки органів та допоміжної терапії, що містять натуральні екстракти (*парафармацевтики*), це і їжа, яка крім харчової цінності, містить компоненти для зниження ризику захворювань та покращують здоров'я людини, так звані *функційні продукти.*

Продуктивними є спеціальні слова, що сигніфікують метаболічні та фізіологічні ***процеси, хвороби*** (*катаболізм, біодоступність, нутрітивний статус, анаболізм, метаболізм, гомеостаз, енергетичний баланс, ожиріння, цинга, цукровий діабет ІІ типу*). Вони складають другу групу нітриціологічних термінів. У семантиці цих термінодиниць оприявнене уявлення лікаря про організм як про систему й у семантиці переважає процесуальність і динамічність.

Менш численною, порівняно з першим і другим класифікаційним кластером, є третя лексико-тематична група нутриціологічних термінів, що сигніфікує клінічні і діагностичні концепти, а також інструменти оцінювання та нормування (*індекс маси тіла, глікемічний індекс, дефіцит, гіпервітаміноз*).

Назви дієтологічних стратегій (*сироїдіння, кетогенна дієта, інтервальне голодування, лікувальне харчування, роздільне харчування, альтернативне харчування, вегетаріанство, лікувально-профілактичне голодування*) – остання група нутриціологічних термінів.

Корпус біомедичного дискурсу, окрім термінів, охоплює номенклатурні назви. До них унаслідок належнюють стандартизовані назви хімічних речовин, їхніх форм та біологічних сполук, а також фармацевтичні препарати (*ретинол* (вітамін А), *тіамін* (В1), *рибофлавін* (В2), *ціанокобаламін* (В12), *холекальциферол* (D3), *магнію цитрат, магнію гліцинат, магнію треонат, фенілаланін, триптофан, метіонін, лізин;* «Ехінацея 400», «Афлубін® Ехінацея Форте» та ін.).

Далі аналізуємо самобутність спеціальної лексики з нутриціології в аспекті словотвору й синтаксису. Нутриціологічна термінологія, як і інші системи галузі охорони здоров'я, позначена високим ступенем інтернаціоналізації та продуктивністю словотвірних моделей з греко-латинськими основами (*метаболізм, протеїн, ліпіди*). Поакцентовуємо увагу на афіксації **гіпо-, гіпер-, -емія, -оз** (*гіповітамін**оз**, гіперглік**емія***) та складних термінах (*мікронутрієнт, макроелемент*) [пор.: 5; 7]. Широко уживаними є словотворчі складники грецького походження, зокрема **макро-** (великий) – ***макро**нутрієнти*, **мікро-** (малий) – ***мікро**нутрієнти*, **про-** (попередник/дія на користь) – ***про**вітаміни*, **пре-** (перед/до) – ***пре**біотики*, **син-** (разом/поєднання) – ***син**біотики*, **пара-** (поруч/подібний) – ***пара**фармацевтики*, **мета-** (після/трасформація) – ***мета**боліти*, **анти-** (проти) – ***анти**нутрієнти*, **біо-** (життя) – ***біо**доступність*, **полі-** (багато) – ***полі**ненасичені жирні кислоти*.

Укорінюють тяглість мовної традиції семантичні антонімічні відношення в ієрархії словотвірних компонентів, пор.: **макро- / мікро-** *(**макро**елементи / **мікро**елементи),* **про- / анти-** (*оксиданти / антиоксиданти,* **пре-/мета-** (*пребіотики / метабіотики*), а також синонімічні та комплементарні зв'язки: **син- і полі-** (в контексті багатокомпонентності), **пара-** і **біо-** (у класифікації біологічно активних добавок (БАД)). Так, вербалізувати ідею об'єднання та підсилення дії у біомедичному дискурсі можна за допомогою термінів «**син**біотики» (суміш різних речовин для синергетичного ефекту) та «**полі**штами пробіотиків» (комплекс із багатьох видів корисних бактерій). Здійснити опис натуральних добавок, що коригують функції органів, можна за допомогою лексичних одиниць «**пара**фармацевтики» або «**біо**регулятори».

Також у біомедичному дискурсі фахівці з нутриціології використовують складені терміни-словосполучення [пор.: 1; 2; 3; 12]. Вони можуть у своєму складі містити два слова і бути ***двокомпонентними*** (*харчові волокна, метаболічний синдром, лікувальне харчування, індивідуальне харчування, енергія організму*), *або ж складатися з трьох* (***трикомпонентні***) і більше слів (***багатокомпонентні***). Наприклад: *функційні харчові продукти, біологічно активні речовини, неспецифічна резистентність організму; добова рекомендована норма споживання, індекс маси тіла людини, незамінні поліненасичені жирні кислоти, нутригенетичні властивості оздоровчих продуктів.*. Такі конструкції уможливлюють точно сигніфікувати поняття науки й передати інформацію галузі охорони здоров'я.

З метою економії мовних засобів й уникнення лексичних нагромаджень особливістю мовлення лікаря-нутриціолога є уживання у фаховій комунікації абревіатур. Така особливість вияскравлює науковий стиль сучасної української мови, сприяє компактності біомедичного дискурсу. Здебільшого скороченню підлягають спеціальні поняття та назви установ (пор.: БАР,

БАХД, ПФ, ДД, СХП, ДХП, ЗдХ, ІМТ, КФА, НХП, ОзХ, ПХП, РХ, ХП, ПНЖК, ЕПК, ДГК, АЛК). Такі іменники увиразнюють писемне мовлення, тоді як в усній комунікації їх варто уникати, бо позначають мовленнєву поведінку лікаря-комуніканта як штучну, не природну.

Зауважмо, що процес усталення термінології триває і досі. Так, у практику ввійшло поняття «спеціальні харчові продукти» (СХП), що поступово починає витісняти з ужитку біомедичного дискурсу термін «біологічно активні добавки» (БАД) й об'єднує у собі як *дієтичні добавки*, *продукти для дієтичного харчування*, так і *функційні харчові продукти* [2]. Стрімкий розвиток молекулярних і генетичних методів студіювання осутнив нові напрямки нутриціології (*нутригеноміка*, *нутригенетика, оздоровча нутригеноміка*, *оздоровча нутригенетика, спортивна нутригеноміка, спортивна нутригенетика*). І цей мовотворчий процес лише набуває нових форм.

Крім того, у сфері нутриціології уживаними є і назви суміжних наук і професій, що перехресно пов'язані з питаннями здорового споживання їжі: *харчова хімія, превентивна медицина, валеологія дієтологія, гігієна харчування, наука про харчування, біохімія, фізіологія харчування, гастроентерологія, ендокринологія.* Вони можуть позначати увідповіднені галузі знань і водночас фахівців, що консультують із зазначених питань.

Далі характеризуємо терміни з нутриціології у морфологічному вимірі. Вони слугують науковій точності і логічності викладу інформації у біомедичному дискурсі. Висновуємо: більшість спеціальних назв є іменниками або термінологічними словосполученнями, що називають наукові поняття, процеси, властивості, напрями харчування та професійні концепти.

На наш погляд, потребує окремої уваги і розгляд нутриціологічних термінів у когнітивному аспекті [пор.: 9; 11; 13]. Фахівчиня з когнітивної лінгвістики доцентка Наталія Овчаренко слушно зауважує, що «сьогодні склалася думка, за якою фахова мова відображає когнітивні структури, які існують у взаємозв'язку з лінгвістичними структурами, а метафоричність наукових термінів мотивується не лише загальнолінгвістичною тенденцією розвитку мови науки, але й метафоричністю мислення» [13, с. 111]. Суголосну думку висловила представниця Житомирської лінгвістичної школи Ольга Хорошук у статті «Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження», пор.: «Основними передумовами когнітивного підходу до вивчення метафори стали положення про її ментальний характер (онтологічний аспект) і пізнавальний потенціал (епістемологічний аспект) [11, с. 223]. Мовна картина світу лікаря-нутриціолога формується як єдина система інформації, що містить власне наукові, фахові та когнітивні компоненти. Відображати уявлення про харчування як чинника здоров'я, про пропедевтику та лікування покликана саме терміносистема з нутриціології. Функційно вона виконує роль ***спеціалізованого фрагмента медичної концептосфери.*** Вочевидь нутриціологічна термінологія є наразі інструментом номінації та водночас ***засобом концептуалізації***: За допомогою досліджуваної спеціальної лексики лікар вербально здійснює структурування клінічної реальності, тлумачить фізіологічні процеси та формує свої поради для пацієнтів. Зауважимо, що у своїй статті «Когнітивні механізми утворення медичних термінів: концептуальна метафора» [9] докладно здійснюємо опис вказаного феномена.

Виокремлюємо низку ментальних схем (концептуальних метафор), які структурують мислення лікаря-нутриціолога: 1) ДЕФІЦИТ ЯК ВТРАТА: *нестача, виснаження,* 2) ОРГАНІЗМ ЯК МЕХАНІЗМ: *баланс, регуляція*; *метаболізм,* 3) ЇЖА ЯК РЕСУРС / ПАЛИВО: *енергія, калорії, витрати.* Такі метафори полегшують тлумачення складних біохімічних процесів і виконують пізнавальну функцію.

Прагматичний вимір функціювання термінів з нутриціології у біомедичному дискурсі вказує на їхню строкату роль. Виокремлюємо десять виявів. Як і будь-яка спеціальна лексика, терміни з нутриціології 1) називають поняття науки (*макронутрієнти, мікронутрієнти, біодоступність*) – *номінативна* функція, 2) оприявнюють зміст наукового поняття, його диференційні ознаки та місце в системі знань (*глікемічний індекс*) – *сигніфікативна* функція, 3) точно визначають концептуальний обшир науки й забезпечують однозначне розуміння поняття в науковому дискурсі – *дефінітивна* функція, 4) впорядковують терміносистему з нутриціології

на підґрунті родо-видових, частково-цілісних та інших семантичних відношень (нутрієнти → макронутрієнти → *білки, жири, вуглеводи*; мікронутрієнти → *вітаміни, мінерали* та ін. – *систематизувальна* функція, 5) уможливлюють ефективний обмін інформацією між науковцями, лікарями, дієтологами, нутриціологами, фармацевтами та іншими фахівцями – *комунікативна* функція, 6) є засобом формування, накопичення й передавання наукових знань про закономірності харчування, обмін речовин, профілактику захворювань, пов'язаних із харчуванням – *гносеологічна* функція, 7) збирають обсяг фахової інформації у галузі нутриціології та забезпечують її подання в наукових студіях, навчальній літературі, практичних рекомендаціях і медичних документах – *інформаційна* функція, 8) сприяють типологізації харчових продуктів, нутрієнтів, функційних інгредієнтів, методів оцінювання харчового статусу тощо – *класифікаційна* функція, 9) уніфікують терміни з нутриціології й забезпечують однаковість фахової мови, узгоджують міжнародну та національну термінології, полегшують переклад наукової літератури з однієї мови іншою мовою – *стандартизувальна* функція, 10) використовують у клінічній практиці, укладанні рекомендацій лікаря-нутриціолога щодо здорового харчування, типологізації продуктів, оцінюванні рівня харчового статусу пацієнтів та формування державної політики у сфері громадського здоров'я – *регулятивна* функція.

Зауважмо: терміни з нутриціології (міждисциплінарна наука) об'єднують поняття і медицини, і біохімії, і фізіології, і дієтології, і харчових технологій, а також громадського здоров'я. Вони сприяють поширенню науково обґрунтованих знань про здорове харчування з-поміж населення, забезпечують комунікацію щодо запобігання захворювань, пов'язаних із харчуванням.

Опрацювання джерельної бази дослідження [1; 2; 3; 12] уможливило виявити кальки з російської мови (інтерференція, дублети). Наприклад: *споживати* замість «вживати їжу»; *вживати ліки* замість «приймати ліки», *вітаміноподібна їжа* замість «вітаміновидна їжа»; *роздільне харчування* замість «дробне харчування» та ін. Частіше фіксуємо лексичні, словотвірні та синтаксичні кальки. Найбільш проблемний рівень – копіювання моделей словосполучень: *вплив на організм ↔ дія на організм; споживання їжі ↔ харчування, збалансоване харчування.* Причини калькування полягають у тривалому домінуванні чужомовної освіти, перекладному характері значної частини навчальної літератури, у паралельному існування інтернаціональної (латинсько-англійської) та пострадянської терміносистем. Деякі терміни використовують рівнобіжно з близькими за змістом поняттями (наприклад, *біотики* та *еубіотики*), що може потребувати додаткового уточнення [6; 12]. В українськомовних текстах іноді використовують англомовний термін *functional food*, хоча існує його українськомовний відповідник – *функційні харчові продукти.*

Не обійдемо увагою проблему розрізнення термінів з нутриціології та харчової хімії: *домішки, добавки, додатки*. Вони мають принципово різне значення. Якщо *добавки* – це речовини, які людина свідомо додає з біологічною метою до їжі або вживає окремо (вітаміни, мінерали, амінокислоти чи рослинні екстракти і под.), то *домішки* – це сторонні речовини, які випадково потрапляють у продукт, внаслідок недбалих технологічних процесів, чи містяться в сировині від самого початку. Лексема *додатки* безпосередньо не пов'язана із здоровим харчуванням і сигніфікує супутні матеріали чи документи (*додаток* до диплома) [2].

**Висновки.** Ґрунтовний огляд термінів з нутриціології як складників біомедичного дискурсу засвідчив, що ця терміносистема формується і на інтернаціональній, і питомо українській підоснові. Уважаємо необхідним зважати на питомо українську лексику з нутриціології й віддавати їй перевагу у формуванні терміносистеми саме на національній основі.

Шлях утворення вказаної спеціальної лексики різний (запозичення, афіксальний, основоскладання, абревіація, семантичний, синтаксичний). Лексичні одиниці, а це переважно іменники, які можуть поставати і у вигляді терміносполук, омовлюють концептуальну картину світу лікаря-нутриціолога, впорядковують інформацію про здорове харчування як медичне явище, осутнюють когнітивні схеми (концептуальна метафора), за допомогою яких здійснюється осягнення людського організму, його інтерпретація. Терміни з нутриціології уможливлюють

точність і раціональність передавання фахової інформації. Вони функціюють і як лексичний інвентар, і як когнітивний інструмент, що формує специфічний модус бачення світу лікарем крізь призму цінностей здорового харчування. Висновуємо: терміносистема з нутриціології містить у своєму складі: 1) терміни на позначення понять макронутрієнтів та мікронутрієнтів; 2) терміни, що називають речовини, які людина отримує з продуктів; 3) терміни, що сигніфікують речовини, не синтезовані організмом і які мають надходити з їжею; 4) спеціальні слова, що називають метаболічні та фізіологічні процеси, хвороби , пов'язані з харчуванням; 5) назви клінічних і діагностичних понять, інструментів оцінювання організму та нормування; 6) номени на позначення дієтологічних стратегій.

Перспективою дослідження вбачаємо у комплексному аналізі української терміносистеми нутриціології, вивченні процесів її стандартизації та особливостей функціювання у професійному медичному дискурсі.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гнатушко В. П. Нутриціологія – складова прогресивного розвитку профілактичної медицини. *Modern Medicine: The Use of Creative Industries in the Healthcare System*. 2021. DOI: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-182-4-43

2. Капрельянц Л. В. Нутриціологія. Термінологічний словник основних понять і визначень. Харків: ПрофКнига, 2026. 488 с.

3. Таможанська Г. В та ін. Фізична реабілітація та нутриціологія: інтегрований підхід до відновлення функцій систем організму. *Health & Education*. 2025. № 4. С. 174–179. DOI: https://doi.org/10.32782/health-2025.4.23.

4. Білка О. Л. Багатокомпонентні біологічні терміни вторинної номінації. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету.* 2011. Вип. 6(1). С. 50–54.

5. Білоус В. Медичні терміни в науковому тексті. *Волинь. Житомирщина*. 2002. № 9. С. 90–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vg_2002_9_18

6. Гігієна харчування з основами нутриціології / За ред. проф. В.І. Ципріяна / 2 том., Київ: Медицина, 2007. 560 с.

7. Даньків А.К. Деякі аспекти словотворення медичних термінів в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії.* 2022. Випуск 26. Том 1. С. 100–103. DOI: https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.26.1.20

8. Білка, О. Л. Бінарні вторинні словосполучення в українській біологічній лексиці. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*, 2010. Вип. 5, с. 6–11. DOI: https://doi.org/10.31812/filstd.v5i0.882.

9. Єщенко Т.А. Когнітивні механізми утворення медичних термінів: концептуальна метафора. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 36 (75). №4. Ч. 1. 2025. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2025.4.1/07

10. Єщенко Т.А. Терміни фізичної терапії та реабілітації як складники біомедичного дискурсу. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. Том 37 (76). №1. Ч. 1. 2026. С. 35–40. DOI: https://doi.org/10.32782/2710-4656/2026.1.1/07

11. Хорошун О. О. Концептуальна метафора: актуальні засади дослідження. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство.* 2010. № 9. С. 222–225. https://eprints.zu.edu.ua/6387/

12. Зубенко Н. М. Основи фізіології та гігієни харчування. Центр навчальної літератури, 2020. 330 с.

13. Овчаренко Н. І. Метафора як когнітивний механізм категоризації фахових знань. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови. 2013. Вип. 10. С. 111–114. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_10_2013_10_28

*Дата першого надходження статті до видання: 03.08.2026*
*Дата прийняття статті до друку після рецензування: 08.09.2026*
*Дата публікації (оприлюднення) статті: 06.11.2026*